

**XORIJIY INVESTITSIYALAR VA TRANSMILLIY
KORPORATSIYALAR: ZAMONAVIY IQTISODIYOTDAGI O‘RNI
HAMDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Yakubov Ilhomjon Odiljon o‘g‘li

Xaqaro iqtisodiy munosabatlar

Ilmiy rahbar: Ismoilov Odiljon Ismoilova Dilrabo

Annotatsiya: *Zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotda xorijiy investitsiyalar va transmilliy korporatsiyalar muhim o‘rin tutadi. Jahon iqtisodiyoti globallasuvi natijasida mamlakatlararo aloqalar mustahkamlanib, kapital, texnologiya, ilmiy bilim va malakali ishchi kuchining harakati tobora faol ravishda amalga oshirilmoqda. Kapital harakatining asosiy shakllaridan biri xorijiy investitsiyalardir. Xorijiy investitsiyalar iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, yangi ish o‘rinlari yaratish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish hamda tashqi savdo imkoniyatlarini kengaytirishda asosiy omilga aylanmoqda.*

Kalit so‘zlar: *xorijiy investitsiyalar, transmilliy korporatsiyalar, innovatsiya, iqtisodiy rivojlanish, eksport salohiyati, texnologik taraqqiyot, investitsion muhit, raqobat, sanoat modernizatsiyasi, global integratsiya.*

Аннотация: *Иностранные инвестиции и транснациональные корпорации играют важную роль в современном экономическом развитии. В результате глобализации мировой экономики укрепляются международные связи, а движение капитала, технологий, научных знаний и квалифицированной рабочей силы становится все более активным. Одной из основных форм движения капитала являются иностранные инвестиции. Иностранные инвестиции становятся ключевым фактором модернизации экономики, создания новых рабочих мест, внедрения инновационных*

технологий, производства конкурентоспособной продукции и расширения возможностей внешней торговли.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, транснациональные корпорации, инновации, экономическое развитие, экспортный потенциал, технологический прогресс, инвестиционная среда, конкуренция, промышленная модернизация, глобальная интеграция.

Abstract: Foreign investment and transnational corporations play an important role in modern economic development. As a result of the globalization of the world economy, international relations are strengthening, and the movement of capital, technology, scientific knowledge and skilled labor is becoming more and more active. One of the main forms of capital movement is foreign investment. Foreign investment is becoming a key factor in modernizing the economy, creating new jobs, introducing innovative technologies, producing competitive products, and expanding foreign trade opportunities.

Keywords: foreign investment, transnational corporations, innovation, economic development, export potential, technological progress, investment environment, competition, industrial modernization, global integration.

Xorijiy investitsiyalarning mohiyati mamlakat hududiga chet el kapitalining turli shakllarda kirib kelishi hamda mahsulot ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayoniga jalb qilinishida namoyon bo'ladi. Xorijiy investitsiyalarning moliyaviy, texnik, intellektual va boshqaruv salohiyati orqali mahalliy ishlab chiqarishda turg'un rivojlanish, innovatsiya va zamonaviy texnologiyalarning keng joriy qilinishiga zamin yaratiladi. Bugungi kunda dunyo iqtisodiyotining ajralmas qismi bo'lib qolgani transmilliy korporatsiyalardir. Ular bir vaqtning o'zida ko'plab mamlakatlarda filial va sho'ba korxonalar tashkil qilib, ishlab chiqarishdan tortib, marketing, logistika va boshqaruv tizimigacha bo'lgan jarayonlarni butun dunyo bo'ylab muvofiqlashtiradi. Transmilliy korporatsiyalar geovografik chegaralardan qat'i nazar, o'z sarmoya va resurslarini samarali joylashtira olishadi. Ularning imkoniyatlari, salohiyati va yuritayotgan strategiyalari iqtisodiyotning turli

sektorlariga ta'sir ko'rsatadi va mahalliy hamda global raqobatda ustunliklarni ta'minlab beradi [1].

Xorijiy investitsiyalar to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar va portfelli investitsiyalarga ajratiladi. To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar ishlab chiqarish, infratuzilma, xizmatlar sohasi va boshqa tarmoqlarda xorijiy sarmoyadorlar tomonidan o'z aktivlari yoki yangidan ochilgan kompaniyalar orqali kapital kiritilishidir. Portfelli investitsiyalar esa mahalliy kompaniyalar aksiyalarini, obligatsiyalarini va moliyaviy vositalarini sotib olish orqali amalga oshiriladi. To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning ahamiyati shundaki, ular iqtisodiyotga imkon qadar ko'proq innovatsiyalar, ilg'or boshqaruv va ishlab chiqarish tajribasini olib kiradi. Transmilliy korporatsiyalar bu investitsion harakatlarning asosiy tashuvchilari hisoblanadi. Ular nafaqat moliyaviy kapital, balki ishlab chiqarish madaniyati, zamonaviy boshqaruv tajribasi, texnologik yangiliklar, mahsulot va xizmat ko'rsatish standartlarini ham o'zlari bilan olib keladi. Transmilliy kompaniyalarning dunyo iqtisodiy rivojida tutgan o'rni tobora kengayib bormoqda, ular eksport-import, tashqi savdo, ilmiy-tadqiqot, innovatsion faoliyat va ijtimoiy infratuzilmaning yaxshilanishida muhim rol o'ynaydi [2].

Xorijiy investitsiyalar qabul qiluvchi davlat uchun bir qator ijobiy natijalarga olib keladi. Mamlakat iqtisodiyotiga qo'shimcha kapital jalb qilinadi, iqtisodiy o'sish tezlashadi, davlat byudjeti daromadlari ortadi, xalqaro rezervlar mustahkamlanadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi va mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun raqobat muhitining kuchayishi natijasida mahsulot va xizmatlar sifati oshadi. Mamlakatda ishlab chiqarilgan mahsulotlarning eksportbopligi ortadi, zamonaviy texnologiya va boshqaruv metodlari joriy etiladi hamda ishlab chiqarishning ekologik xavfsizligi oshadi. Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalarning strategik ahamiyati shundaki, ular iqtisodiyotni bandlik, infratuzilmani rivojlantirish, innovatsion kollektivlar shakllantirish va ilmiy-texnik salohiyatni kuchaytirishi orqali iqtisodiy xavfsizlikka xizmat qiladi. Xorijiy sarmoyalar va transmilliy korporatsiyalarning ko'payishi biznes uchun serqirra imkoniyatlar ochadi, mahalliy hududlarning rivojlanishini tezlashtiradi, logistika va xizmatlar sohasini multidisiplinar rivojlantiradi. Dunyo

tajribasi shuni ko'rsatadiki, mamlakatga kirib kelayotgan xorijiy sarmoyadorlar yuqori texnologiya va ilg'or boshqaruv tajribasi olib kelgani sababli mahalliy kompaniyalar o'sishiga ham rag'batlantiruvchi kuch beradi. Investitsion muhitni yaxshilash, iqtisodiy barqarorlik, huquqiy himoya, qulay tartib-taomillar mavjudligi xorijiy kapital uchun muhim omil hisoblanadi. Transmilliy korporatsiyalar o'z faoliyatini turli davlatlarda amalga oshirar ekan, ular har bir bozorning o'ziga xos siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va madaniy xususiyatlarini chuqur o'rganadi. Ularning imkoniyatlari, xatarlarni boshqarish yo'llari, korporativ boshqaruvning zamonaviy uslublari, xalqaro hamkorlik aloqalarini o'rnatish, yetkazib berish zanjiri va logistika tarmoqlarini kengaytirish bo'yicha tajribalari mahalliy iqtisodiyot uchun o'ta foydali bo'lishi mumkin [4].

Transmilliy korporatsiyalar inson resurslari rivoji, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari, yangi bozorga chiqish – bozorlashgan hududlardagi mahalliy kompaniyalar uchun o'zgarish va taraqqiyotga turtki beradi. Ular mahalliy korxonalar bilan klasterlik va sheriklik aloqalarini yo'lga qo'yish, hamda tajriba almashish orqali innovatsion salohiyatni kuchaytiradi. Jahon iqtisodiy rivojida transmilliy korporatsiyalarning umumiy hajmi yildan yilga ortib bormoqda. Ular ko'plab sohalarda yetakchi innovator, tadbirkor va investitsion muhit yaratuvchisiga aylanmoqda. Elektronika, avtomobilsozlik, farmatsevtika, kimyo sanoati, moliyaviy xizmatlar, logistika va sog'liqni saqlash yirik transmilliy kompaniyalar asosiy drayverga aylangan. Ular sanoat ishlab chiqarish va xizmatlar sohasida yuqori mahsuldorlik, innovatsiya, ekologik xavfsizlik va xalqaro bahs-munozaralarda muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiy o'sish va taraqqiyot uchun xorijiy investitsiyalar va transmilliy kompaniyalarning ahamiyati ortib borayotgan bir paytda, mamlakatlarga raqobatbardosh investitsion muhit yaratish, institutsional islohotlarni amalga oshirish, tashqi investitsiyalarning ishonchiligi va barqarorligiga alohida e'tibor qaratish talab etiladi. Kichik va o'rta biznes korxonalariga ham xorijiy sarmoyalarni jalb qilish, ularni ilg'or tajribalar bilan boyitish va hamkorlik tamoyillarini joriy qilish orqali mahalliy iqtisodiyotning innovatsion salohiyati yuksaltirilishi lozim [5].

Xorijiy investitsiyalar oqimini jalb qilish uchun inson kapitalini rivojlantirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini kuchaytirish, transport va kommunikatsiya infratuzilmasini zamon talablariga moslashtirish, zamonaviy moliyaviy institutlar faoliyatini jadallashtirish juda muhim. Investitsiyalar oqimi o'zgaruvchi geosiyosiy va iqtisodiy sharoitlarda barqaror bo'lishi uchun davlat tomonidan huquqiy himoya, shaffoflik, ochiqlik va adolatli boshqaruv muhim o'rin egallaydi. Transmilliy korporatsiyalarning mamlakat iqtisodiyotiga kirib kelishi nafaqat yangi ish o'rinlari yaratadi, balki muhim strategik sohalar rivojiga ham turtki beradi. Xususan, sanoatda zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, ekologik xavfsiz ishlab chiqarish, yuqori mahsuldorlik, energiya samaradorligi, mahalliy hamkorlar bilan klaster loyihalarni tashkil etish orqali mamlakat zamonaviy iqtisodiy bozor talablariga moslashadi.

Xorijiy sarmoya va transmilliy korporatsiyalarning faoliyati sohadagi raqobat muhitini kuchaytiradi. Bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilar, xizmatlar ko'rsatuvchi kompaniyalarni bozor talablariga tezda moslashishga, innovatsiyalar joriy qilishga, sifat va samaradorlikni oshirishga majbur qiladi. Shu orqali butun milliy iqtisodiyotda ilg'or texnologiyalar va ilm-fanni joriy etish, malakali kadrlar tayyorlash, eksport salohiyatini mustahkamlash imkoniyati yuzaga keladi. Mamlakatda xorijiy investitsiyalar jalb qilishning muhim qismi — bu investitsion muhitning ochiqligi va ishonchliligi, korrupsiyaga qarshi kurash, sud va huquqiy tizimlarning mustaqilligi, soliq va bojxona islohoti, moliyaviy barqarorlik kabi omillarni takomillashtirishdir. Mamlakatda barqaror siyosiy-iqtisodiy muhit, ochiq va raqobatbardosh moliyaviy tizim xorijiy investorlarni ko'proq jalb qiladi va transmilliy kompaniyalar uchun qulay ishbilarmonlik sharoiti yaratadi. Transmilliy korporatsiyalar odatda o'zlarining ishlab chiqarish tizimini bir nechta mamlakatlarda joylashtirgan bo'ladi, global ishlab chiqarish tarmoqlari va logistika zanjirlarini tashkil etadi. Bu nafaqat tovar aylanishining tezlashuviga, balki sohadagi ishchi kuchining ko'nikma va malakalarini ham oshiradi. Mahalliy korxonalariga yangi mahsulotlarni ishlab chiqish, zamonaviy marketing va savdo strategiyalarini yo'lga qo'yishda yordam beradi. Transmilliy korporatsiyalarning ilgari suradigan sarmoya va innovatsion loyihalari yangi bilim va ko'nikmalar bilan bir qatorda, mahalliy

aholining ishga joylashuvi, daromadlarning ortishi va ijtimoiy sohalarning rivojlanishiga bevosita yordam beradi. Xorijiy investitsiyalar natijasida ishlab chiqarish sohasida texnologik modernizatsiya amalga oshiriladi, chet el tajribasini amaliyotga joriy qilish uchun imkoniyatlar ochiladi.

Xorijiy investitsiyalar va transmilliy korporatsiyalar faoliyatini samarali tashkil qilish uchun davlat tomonidan maxsus iqtisodiy zonalar, erkin industrial hududlar, texnoparklar, ilmiy-tadqiqot markazlari barpo etilib, ular uchun soliq va bojxona imtiyozlari, yer va infratuzilma, malakali kadrlarni tayyorlash kabi bir qancha imtiyozli dasturlar yo'lga qo'yiladi. Bunday islohotlar sarmoyadorlarning xavflarini kamaytiradi va ularni faol tadbirkorlik faoliyatiga undaydi. Hozirgi kunda aksariyat mamlakatlar xorijiy investitsiyalar va transmilliy kompaniyalarni jalb qilish uchun samarali qonunchilik bazasi, tegishli kafolat va rag'bat tizimini yaratishga alohida e'tibor bermoqda. Sarmoyadorlarning huquqlari, mulk daxlsizligi, shartnomaviy majburiyatlarning ado etilishi xalqaro investitsion portfel uchun asosiy ahamiyatga ega. Xorijiy investorlar uchun riski past va daromadlilik yuqori bo'lgan davlatlar eng ko'p tanlanadi. Transmilliy korporatsiyalar faoliyatida o'zaro hamkorlik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillari ham muhim o'rin tutadi. Ular qabul qiluvchi davlatda ekologik, ijtimoiy va boshqaruv masalalariga e'tibor qaratib, aholi farovonligi va atrof-muhit muhofazasiga hissa qo'shadi. Mahalliy kadrlarga doimiy kasbiy tayyorlov, malaka oshirish, zamonaviy texnologiyalarni o'rgatish kabi faoliyatlar natijasida korporatsiyalar va mahalliy iqtisodiyot manfaatlari bir-biri bilan moslashadi.

Xorijiy investitsiyalarning faol harakatlanishi iqtisodiyotda zamonaviy bilimlarning tez tarqalishiga, global hamkorlik, madaniy almashinuv, biznes yuritish madaniyatining rivojlanishiga olib keladi. Transmilliy korporatsiyalarning zamonaviy boshqaruv, sifat nazorati, zamonaviy axborot texnologiyalari, xalqaro marketing va logistika tizimi bilan ishlash tajribasini mahalliy kompaniyalar ham bosqichma-bosqich o'zlashtira boshlaydi. Xorijiy kapital oqimini iqtisodiy manfaatlar bilan birga milliy xavfsizlik, sarmoyadorlarning mas'uliyati, ijtimoiy va ekologik xavfsizlik talablariga mos holatda tartibga solish davlat va jamiyat oldida

turgan dolzarb masalalardir. Sarmoyador uchun kafolatlangan huquqiy himoya, shaffof hisob-kitob, korrupsiya xavfining pastligi, samarali nizolarni hal qilish tizimi xorijiy investitsiyalar oqimini yanada ko'paytiradi. Transmilliy korporatsiyalar o'z faoliyat doirasini kengaytirar ekan, ular o'zida turli davlatlarning iqtisodiy, moliyaviy va siyosiy tizimlari integratsiyasini mujassamlashtiradi. Bu jarayon xalqaro me'yorlarni joriy qilish, korporativ boshqaruv prinsiplarini Xalqaro standartlarga moslashtirishda ham muhim rol o'ynaydi. Natijada, xorijiy investitsiyalarning mamlakat iqtisodiy hayotiga kirib kelishi, transmilliy kompaniyalar tomonidan amalga oshirilayotgan investitsion, innovatsion va biznes loyihalari nafaqat mahalliy ishlab chiqaruvchilar boylikini, balki salohiyatli va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi. Innovatsiyalar, samarali boshqaruv va zamonaviy tajribalar orqali raqobatbardosh mahsulot va xizmatlar mamlakat eksport salohiyatini oshiradi, iqtisodiyotning jahon salohiyatini kuchaytiradi.

Xorijiy investitsiyalar va transmilliy kompaniyalar faoliyati global hamkorlik, innovatsion taraqqiyot va barqaror iqtisodiy rivojlanishda asosiy harakatlantiruvchi kuchdir. Dunyo mamlakatlari doirasida raqobatbardosh ustunliklar, tajriba va bilimlar almashuvi, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish imkoniyati, korporatsion boshqaruv va marketing strategiyalari orqali mahalliy iqtisodiyotda ijobiy o'zgarishlar yuzaga keladi. Iqtisodiyotda xorijiy investitsiyalar va transmilliy korporatsiyalarni ko'paytirish uchun davlat tomonidan turli imtiyozlar, erkin iqtisodiy zonalar, harakatlarni soddalashtiruvchi infratuzilma va kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa mamlakat iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishga, modernizatsiyaga, yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish, eksport salohiyatini kengaytirish va xalqaro bozorda mustahkam o'rin egallashga xizmat qiladi. Shu jihatdan transmilliy korporatsiyalar va xorijiy investitsiyalar milliy iqtisodiyotda innovatsiyalar lokomotivi, islohotlar va modernizatsiya drayveriga aylanib bormoqda. Xorijiy investitsiyalarning kirib kelishi milliy iqtisodiyot uchun rivojlanishning yangi pog'onasini ochadi. Mahalliy kompaniyalar xalqaro tajriba, ilg'or texnologiyalar, zamonaviy boshqaruv tizimi va market strategiyalari asosida o'sadi. Innovatsion ekotizim shakllanadi hamda raqobat muhitida mahsulot va

xizmatlar sifatini uzluksiz oshirishga intilish kuchayadi. Transmilliy korporatsiyalarning kutilgan natijalarni berishi uchun qulay biznes muhit, ishonchli huquqiy kafolatlar, qulay soliq va bojxona rejimi, ochiq va shaffof siyosat, to'g'ri axborot-sheriklik aloqalari muhim. Ushbu omillar investitsion risklarni pasaytiradi, mahalliy kompaniyalar bilan sheriklik va hamkorlikni kuchaytiradi. Shu asosda xorijiy investitsiyalar oqimini kengaytirish mamlakat iqtisodiyotining zamonaviy bilimlar va texnologik taraqqiyot poyezdiga ulanishini ta'minlaydi. Transmilliy kompaniyalar o'z siyosatini har bir mamlakatning milliy manfaatlari, iqtisodiy siyosati, inson resurslari salohiyati va bozor talablarini inobatga olgan holda yuritadi. Bu kompaniyalar fan, innovatsiya va texnologiyalarni tarqatish, ilmiy hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yish, inson kapitalini rivojlantirish kabi yo'nalishlarda ham mamlakat uchun yangi ufqlar ochadi [6].

Xalqaro iqtisodiy tizimdagi o'zgarishlar, globallashuv jarayonlari, axborot va innovatsiya asrida xorijiy investitsiyalar va transmilliy korporatsiyalarning milliy iqtisodiyotga ta'siri kuchayib bormoqda. Ularning faol ishtiroki, yirik sarmoyalari, zamonaviy bilim almashuvi uchun ochiq muhit yaratilishi mamlakat iqtisodiy mustaqilligi va barqaror taraqqiyoti uchun hal qiluvchi omilga aylanmoqda. Transmilliy korporatsiyalar va xorijiy investitsiyalar, eng avvalo, mamlakatning texnologik, ishlab chiqarish, boshqaruv salohiyatini rivojlantiradi, global integratsiya va raqobat muhitiga samarali singdiradi. Ularning iqtisodiy, ijtimoiy va innovatsion harakatlari asosida mamlakat iqtisodiyotining barqaror va uzluksiz rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xorijiy investitsiyalar va transmilliy korporatsiyalarning milliy iqtisodiyotga jalb qilinishi iqtisodiy barqarorlik, innovatsion taraqqiyot, zamonaviy texnologiya va ilg'or boshqaruv amaliyotlarini chuqur joriy etish, eksport imkoniyatlarini kengaytirish, yangi ish o'rinlari va innovatsion ekotizim shakllantirishning asosiy kafolati va harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Shu bois, bu yo'nalishda barqaror siyosat yuritish, ochiq investitsion muhit, zamonaviy infratuzilma va raqobat muhitini yaratish mamlakat taraqqiyotiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdugʻaniyev, Firdavs. “Global investitsiyalar va xalqaro korporatsiyalarning iqtisodiyotga taʼsiri.” Toshkent: Muharrir nashriyoti, 2022.
2. Mirziyoyev, Shavkat Miromonovich. “Investitsiya — iqtisodiy taraqqiyot taʼminoti.” Nutq va chiqishlar, turli manbalar, 2017-2023 yillar.
3. Dunning, John H. “Multinational Enterprises and the Global Economy.” Addison-Wesley, 2008.
4. Muradov, Saymon. “Xorijiy investitsiyalar va zamonaviy iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari.” Iqtisodiyot va innovatsiya jurnali, 2023.
5. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). "World Investment Report." Turli yillik hisobotlar, 2015-2023 yillar.
6. Karimov, Ulugʻbek. “Sanoat klasterlari va xorijiy investitsiyalar.” Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti ilmiy jurnali, 2021.
7. Porter, Michael. “The Competitive Advantage of Nations.” Free Press, 1990.
8. Oʻzbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi. “Statistik maʼlumotlar va hisobotlar.” Rasmiy davlat nashrlari va internet manbalari, 2020-2024 yillar.